

Varulven og dragdokka

AV BJARNE TVETE

Overtroen har fremdeles et godt tak i menneskesinnet. Den er en seiglivet plante som aldri vil bli utryddet. I en eller annen form dukker den opp. Den spenner over alle felter i vårt daglige liv. Likevel er det bedre enn i gamle dager da mørkeredsel og overtro skremte vettet av folk.

Varulven var noe av det verste man kunne komme ut for. Det gjaldt både den som ble varulv og alle hans omgivelser. Det var helst slike menn som hadde sammenvokste øyenbryn og så morske ut, som ble mistenkt for å være varulv. Ordet varulv kommer opprinnelig fra det latinske ord «vir» som betyr mann og ulv. Det ble i folkemunne til varulv — et vesen som stundom ble ulv, men kunne også bli bjørn.

Dette overnaturlige vesenet har sin opprinnelse flere tusen år tilbake i historien. I det gamle Grekenland ble varulven kalt «lykantrop» som betyr menneskeulv. Grekerne var et fedriftfolk, og hadde mange plager med ulveflokker som angrep husdyra. Når et mentalt sykt menneske oppførte seg som et udyr, var det rimelig at ulven ble forbilde, og vedkommende ble det vi kaller varulv. Blant naturfolk er dette ingen sjeldenhet. I det gamle Testamente leser vi om Nebukadnesar som førte jødene i det babylonske fangenskap i året 597 f. Kr. Der står det at den store konge og hærfører tidvis ble som et vilt dyr, krøp på marken og åt gress. Han led periodevis av en sinnsykdrom. Slike tilfelle har man hatt mange av i psykiatrien.

I vår egen historie hører vi for første gang om varulv i Egils saga, fra en av de første sagaberetninger. I den fortelles det om storbonden Kveldulv i Bremanger. Han het Ulv og var så vanskelig til sinns mot kveldstid. Han ble sur og vrang og nærmest sinnsforvirret. Derfor ble han kalt Kveldulv og alle kunne merke hvor-

ledes tungsinnet hver kveld seg innover ham. Det var særlig når kveldsmørket kom at han fikk slike rier. Vår og sommer var han lettere til sinns. Snart kom det rykte ut at Kveldulv var varulv. Når alt folk var gått til ro, ble han en varg som streifet milevis for å finne et bytte. En varulv kunne vinne over lange strekninger på en natt, og stakkars det menneske eller dyr den fikk teften av. Man kunne finne Kveldulv og mange andre utslitte og sure. Folk mente at nattens lange tokter hadde kjørt dem ut ettersom de var varulver.

Ingen kunne dengang tenke seg at folk var mentalt syke. De trodde at de var menneske om dagen og varg om natten. I Grekenland var det noen fremragende leger som mente at Lykantropi var sinnsykdrom. I middelalderen og i den senere tid slo man alt slikt fra seg. Da var man opptatt med djevelens makt og alle hans metoder hvorav varulvtroen var særlig sterkt framhevet.

Det er ikke lengere siden enn i 1911 at det var stort oppstyr i en bygd i Østfold. En mann framsto offentlig og fortalte at han var mann om dagen og ulv om natten. Han var en ekte varulv, mente han. Denne mann er nevnt i offentlige dokumenter i en fortegnelse over merkelige og avvikende personer i amtet. Det ble opplyst at denne karen hadde det med å forsvinne fra heimen sin og bli borte opptil 14 dager i gangen. Han forsvant alltid om natten og kom hjem etter et par dager eller to uker utpå morgensiden. Han nektet å si hvor han hadde oppholdt seg eller foretok seg. Det vakte stor forferdelse da han sa at han var en varulv som jaget dyr og mennesker og rev dem i stykker. Sannsynligvis ble det tatt vare på denne syke mannen.

Omtrent på samme tid var det en mann i Sunnfjord som mente han var varbjørn, eller mere norsk en mannbjørn. Ute på doene omkring i de gamle gårdene hang det ofte et bjørnskinn. Det hang der for å holde møll borte. Et slikt skinn, helst var det vargskinn, kunne henge der i flere mannsaldre og ble en sjelden gang brukt til overbredsel i sleden ved sprengkulde. Denne bonden det her er tale om fikk den fikse ideen at det var sterkt innslag av slagbjørn i ham. Han bredte bjørnhammen på seg og agerte villdyr.

Hans «hobby» ble til en mani som særlig gjorde seg gjeldende ved fullmåne. Utpå kvelden tok han til å brumme som en bjørn, rente til uthuset og tok på seg bjørnefellen. Til å begynne med var

Sommernatt.

(Foto: Lars Fagerheim)

han harmløs, men etterhvert ble han en farlig sinnsyk. Ingen kunne nattetid være trygg for å møte varbjørnen. Han skal ha drept meget småfe som geiter og sauer, men store okser og kuer våget han ikke å angripe. En sommerkveld fikk han en kraftig ri og han skal ha gått løs på noen hester som beitet. Der måtte han gi pass, for hestene holdt på å ta livet av ham. Hadde det ikke kommet folk til hadde hestene slått og trampet ham i hjel. Forslått og uten sans og samling ble han båret hjem og han var lenge syk. Nå tok kona i all hemmelighet og kastet den hårløse og morkne bjørnefellen på varmen og den brant godt.

Da mannen kom seg såpass at han kunne komme seg ut i ut-huset var bjørneskinnet borte. Etter den dag var det som varbjørnen mer og mer visnet bort. Han hadde ikke en glad dag mere og døde etter noen måneder.

Det har gjennom tiden vært mange varulver og andre som ved visse leiligheter skaper seg om til et dyr. Vi kan bare tenke på folkeeventyr om folk som skapte seg om til katter med videre. Det finnes vel noen slike selv i våre dager som samfunnet har tatt seg av. Det er heldigvis så at det er syke mennesker og ikke besatte.

Når vi ser tilbake på svunden tid kan vi også dra frem et eien-dommelig trekk som det ennå er levninger av. Det er Dragdokka. På våre pyntede juletrær finner man nå og da noen enkle dokker av halm. Det er ikke stor stasen og gjør lite av seg, men i gamle dager spilte ei slik dokke en stor rolle. Dragdokka av halm var en kopi av alrunen, en uvurderlig skatt som enhver ønsket seg. Alrunen brakte rikdom og lykke til huset. Den var nyttig til mange ting.

Alrunen er roten på planten Mandagora. Roten har en form som minner om et menneske og ble tidlig kalt Homunculus (et lite menneske). Den var etter sagnet levende og kunne skrike som et lite barn. Den ble brukt som amulett, skåret til som ei dokke og ble her i Norden kalt dragardokka eller dragdokka. Den var uhyre verdifull for den kunne skaffe sin eier eventyrlige rikdommer.

Alrunen ble den mest berømte trolldomsurt i overtroens eventyr-verden. Planten hvis rot er Alrunen heter Mandagora som ble brukt til trolldom og magi, og Mandrake — magikeren i tegneserien — har sitt navn fra denne plante. Det er vel lite sannsynlig at det fantes ekte dragdokka her i landet. Mandagoraplanten vokser bare i Tyrol, ved Middelhavslanene og mest i Himalaya. Det var bare fyrster og rikfolk som fikk i en ekte alrunerot.

Alrunens magiske krefter var så store at den fordoblet en penge-sum på en natt. Den måtte da legges sammen med pengene i et skrin. Den var et vidundermiddel til å hjelpe fødende kvinner og beskytte kveg mot trolldom. Den passet på at edel vin ikke ble sur, og slik kan man fortsette. I alrunens rot er det i saften narkotiske stoffer som ble blandet med heksesalve.

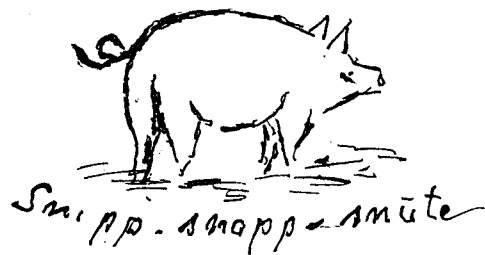
Planten tilhører samme art som tobakken, bulmeurten og skarn-tyden. Det var således ikke merkelig at den tidlig ble tillagt over-naturlige egenskaper. Den er kjent over hele Orienten. Da Rachel ikke fikk barn med Jakob ba hun om å få Dudaim som hennes søster Lea hadde brukt. Rachel fikk da Josef. (Dette stemmer ikke, Det var Leas sønn Ruben som fant alrunene og Rachel fikk dem av Lea, men første etter at Lea hadde født tre barn til, kom Gud Rachel i hu og åpnet hennes morsliv).

I Salomos Høysang nevnes også Dudaim som skal være et pro-dukt utvunnet av Alrunen. Duften vekker elskovslyst.

Her i landet laget man dragdokter uten alrunerot. Den skulle gjøre samme lykke som den ekte. Folk laget en dragdokka som ble som en husgud. Biskop Bang drev fremragende forskninger på overtroens område og fant i 1885 en oppskrift på en dragdokka. Det var i Hardanger:

«Man tager bjerk og never og lager derav en dukke. Denne legger man under en elvebro og lar den ligge i syv år. Hver gang man går til alters, skal man tage litt av brødet og noen dråper av vinen og bringe til dukken under broen. Bliver dette gjort i syv år, bliver hun hans tjenerinne. Eieren tager henne med hjem og kan nu ønske seg hva han vil. Han kan befale henne å stige ned til havsens bunn og hente skatter eller til kistebunnen for å hente penger. Drager han til havsens bunn greder hun, men til kistebunnen ler hun».

Nå henger dragdokkene på juletreet og folk vet ikke lenger hvilke dagdrømmer folk hadde for å skaffe seg makt og rikdom og legemidler. Bra er det at vi klarer oss med naturlige midler og arbeide i vår hverdag.

Forvaltningen av en ørnestamme

AV TOR BOLLINGMO.

Alt i 1782 ble den hvithodete havørnen, en meget nær slektning av vår egen havørn, utpekt til De Forente Staters nasjonalfugl. Den majestetiske og vakre fuglen ble gjengitt både på frimerker og våpenskjold over hele Nord-Amerika, som symbolet på styrke og frihet, og havørnen ble framstilt som kongen innen den nord-amerikanske fuglefauna.

Men ikke alle så på nasjonal-symbolet med like vennlige øyne. Arten ble utsatt for meget harde forfølgelser og skuddpremie ble satt på dens hode. Gamle fordommer, feilaktige framstillinger av fuglens framferd og ikke minst skuddpremien, førte til at den over store deler av kontinentet ble et ettertraktet jakt-trofe. I løpet av et 30-talls år ble det bare i Alaska utbetalt skuddpremie for 100 000 ørner. Arten var til slutt nær ved å bli utryddet. I våre dager har bestanden tatt seg langsomt opp igjen, bl.a. som en følge av at fuglen ble totalfredet.

Den hvithodete havørnens historie er på sett og vis unik, men utgjør samtidig et klassisk eksempel på hvordan man i moderne tid har «vingeskutt» en fra tidligere tider sunn og økologisk balansert fuglefauna.

Norge er det eneste land i Nord-Europa som ennå har en relativt livskraftig havørnstamme. Det anslås fra faglig hold at den norske bestanden er på omlag 350 par. Bestanden av kongeørn er sannsynligvis omtrent det samme, men noen beregning av kongeørnbestanden er aldri fortatt. På samme tid er sterke krefter i arbeid for at det igjen skal bli satt skuddpremie på ørnens hode. Mange småfeholdere og reineiere er av den oppfatning at ørnene representerer en trussel for sine dyr.